

ROZDZIAŁ I

SYSTEM FTI W AUSTRII

Rozdział *System FTI...* wprowadza Czytelnika do zagadnienia jednocześnie z kilku perspektyw. Analiza historyczna, od której zaczyna, wskazuje na fazy i uwarunkowania rozwoju narodowego systemu badań i rozwoju na ścieżce wiodącej do systemu badań – technologii – innowacji. Uwzględnia stanowiska dominujących ustrojowych instytucji szkolnictwa wyższego i badań naukowych. Politykę badawczą powiązano z zasobnością i skłonnością do inwestowania oraz zorientowaniem na umiędzynarodowienie i w konsekwencji na otwarty model uprawiania nauki. Specyfiką Austrii jest wprawdzie „odgórne”, ale nie „ręczne sterowanie”, co w praktyce oznacza wyznaczanie ram i oczekiwanie wynegocjowanych rezultatów. Płyną one, tj. pieniądze i wymagania, jednocześnie z kilku kierunków: od gospodarki, społeczeństwa i państwa, Unii Europejskiej, ekosystemu wiedzy. Metoda analizy wykorzystuje podejście historyczne i neoinstytucjonalne oraz systemowe, reżimu i wielopoziomowego zarządzania. Skupia się na rozwoju polityk publicznych i sub-systemów społecznych i w ten sposób nawiązuje do pytania badawczego dotyczącego uwarunkowań i przebiegu kształtowania austriackich struktur FTI.

1. ETAPY I DETERMINANTY ROZWOJU SYSTEMU FTI

Do drugiej wojny światowej Austria nie miała własnych instytucji badawczych i ich systemowego wsparcia. Kiedy już zaczęto rozwijać ten sektor, pomocne było sprawowanie władzy politycznej przez socjaldemokratów (SPÖ), którzy swe reformatorskie zamiary adresowali do konserwatywnych uniwersytetów, w polityce gospodarczej zaś – wielkich, a szczególnie upaństwowionych przedsiębiorstw. Polityka badawcza współlistniała z badaniami stosowanymi, z nowymi produktami i procesami industrializacji. Ta sytuacja determinowała debatę i realną politykę, przy czym jej kluczowymi elementami pozostawały: społeczna odpowiedzialność i zastosowalność badań, ich funkcjonalność w kontekście państwowej interwencji, model kierowania, funkcja badań stosowanych. Drugim ważnym filarem rozważań była organizacja badań naukowych, szczególnie ich funkcje i formy organizacyjne¹.

¹ W analizowanym okresie w Austrii badania podstawowe osadzono głównie w uniwersytetach, a stosowane – w pozauczelnianych jednostkach badawczych. To głównie one współpracowały

W latach 50. XX wieku dążono do rozwijania instytutów badawczych (tzw. kooperative Forschungsinstituten). Powstawały one jako związki-stowarzyszenia, oferowały podstawowe usługi mierniczo-testowe. W 1954 r. 13 instytucji połączyło się organizacją dachową o nazwie **Vereinigung der kooperativen Forschungsinstitute Österreich** (obecnie Austria Cooperative Research). Silne powiązanie z gospodarką i ministerstwami gospodarczymi² miało wzmocnić w ramach upaństwowionego przemysłu rozwój badań zleconych. Jednakże mankamentem tego okresu była mała liczba składanych wniosków/zapotrzebowań badawczych ze strony przemysłu. Dysponował on własnymi zasobami, a instytucjom badawczym z ich potencjałem bardziej odpowiadała rola partnera małych i średnich firm³.

Pod koniec lat 50. XX wieku Austrię w sferze polityki rozwojowej cechowały: brak sukcesów, rozproszenie działań i sprzeczność rozlicznych interesów. Kolejna dekada to spory o kierunek i metody zmian oraz o rolę instytucji centralnej promującej badania. Z początkiem lat 60. powołano do życia **Verein Österreichischer Forschungsrat** (Stowarzyszenie Austriacka Rada Badań). Niemalże równolegle i poniekąd konkurencyjnie zrodziło się **Ludwig Boltzmann Gesellschaft**⁴, co poniekąd obrazowało panującą wewnątrzrodowiskową rywalizację pomiędzy ośrodkami. Upływ czasu i polityczne przeobrażenia przyniosły zmianę nastawienia i postrzegania badań podstawowych oraz stosowanych. Przełamano konflikty i różnice interesów pomiędzy sektorem publicznym i przemysłem. Krok milowy uczyniono w 1967 r., przyjmując ustawę *Forschungsförderungsgesetz*, która tworzyła dwie niezależne organizacje⁵:

- **Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung** – FWF (Fundusz Promocji Badań Naukowych);
- **Forschungsförderungsfonds für die gewerbliche Wirtschaft** – FFF (Fundusz Promocji Badań dla Przemysłu).

z przemysłem. Cechą charakterystyczną było to, że uniwersytety były bardziej konserwatywne, a zewnętrzne instytucje badawcze – bardziej skłonne do ulegania presji płynącej ze strony rządzących. R. Pichler, *Die Verstaatliche Industrie und die Entwicklung der Forschungspolitik in Österreich*, „Zeitschrift für öffentliche und gemeinwirtschaftliche Unternehmen” 2011, vol. 34, nr 2, s. 148.

² Klasyczne uniwersytety w zbliżeniu przemysłu, państwa i instytucji badawczych dostrzegały zagrożenia dla przenoszenia badań i przepływu pieniędzy pomiędzy przemysłem – uniwersytetami – instytucjami badawczymi.

³ R. Pichler, dz. cyt., s. 149–152.

⁴ Ludwig Boltzmann Gesellschaft kierował się w swych badaniach w stronę badań stosowanych. W latach 1962–1965 otrzymywał od ponad 12% do 22% środków na realizację działań z ogólnego budżetu.

⁵ Mimo że instytucje te łączyła Rada Wspierania Nauki (Forschungsförderungsrat), przyjęte rozwiązanie uchodziło wówczas za rzadkie, gdyż dopuszczało autonomiczne organizacje wspierania badań naukowych. R. Pichler, dz. cyt., s. 153–160.

W latach 60., 70. minionego stulecia wielki i upaństwowiony przemysł był ważnym elementem socjaldemokratycznej polityki badawczej oraz badań naukowych⁶. Jednakże austriacka polityka badawcza nie dorosła do rangi filaru polityki przemysłowej, *Industriepolitik* bazowała na upaństwowionym przemyśle, na polityce osiedleńczej, na pojedynczych instrumentach ERP-Fonds i środkach z Planu Marshalla. Brakowało zintegrowania polityk: badawczej, rozwojowej i przemysłowej. W konsekwencji występował niski poziom innowacyjności. Nowym rozwiązaniem polityki badawczej okazało się powołanie **Christian Doppler Forschungsgesellschaft** (CDG)⁷ pod koniec lat 80., a w latach 90. XX wieku – prywatyzacja części firm należących do ÖIAG (np. Böhler, VAI), przy czym państwo zachowało 50% udziałów⁸.

Generalna ocena przemian tamtych lat uchodzi za pozytywną z uwagi na zmianę roli państwa i instytucji biznesowych, na odejście od modelu klientelistycznego wielkiego przemysłu oraz na przemianę struktur właścicielskich firm. Procesami wspomagającymi okazały się wówczas integracja europejska i zaangażowanie w rozwój europejskiej przestrzeni badawczej. Stan badań był na dobrym poziomie, system cechowały dobre i zróżnicowane struktura oraz poziom finansowania.

1.1. Podstawy prawne systemu

Ramy prawne dla badań – technologii – innowacji (Forschung – Technologie – Innovation) wyznaczają zarówno państwowa ustawa zasadnicza, jak i przepisy dotyczące badań i podmiotów edukacyjno-naukowych. **Das Staatsgrundgesetz**⁹ (1867) odnosi się (art. 13) do swobody wyrażania opinii i obrazowego ich przedstawiania. Ustawa zasadnicza zawiera zakaz cenzury i ograniczeń drukowania (art. 13), zapewnia swobodę wiary i sumienia (art. 14), gwarancje dla wolności nauki i nauczania (art. 17). Podkreśla prawo swobody uczestnictwa i zakładania placówek edukacyjno-wychowawczych, ale państwu przysługuje prawo prowadzenia nadzoru i zarządzania całością. O fundamentalnych wartościach i zasadach organizacji i praktykowania działalności naukowej mówi także **Forschungsorganisationsgesetz**, stwierdzając wprost w § 1 (1), że zadaniem federacji i landów jest zapewnienie wolności nauki i jej dydaktyki, wielość opinii i metod.

⁶ R. Pichler, dz. cyt., s. 148.

⁷ CDG ma swe korzenie w upaństwowionym przemyśle (*verstaatliche Industrie*), w momencie swego powstania było finansowane przez ÖIAG i koncentrowało się na badaniach podstawowych i stosowanych.

⁸ W 1970 r. państwo przestało być właścicielem przedsiębiorstw, przekazując swe kompetencje do Österreichische Industrieverwaltung – AG.

⁹ Gesamte Rechtsvorschrift für *Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, Fassung vom 17.12.2021, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000006> [dostęp: 17.12.2021].

Podkreśla się znaczenie nauki i badań naukowych dla społeczeństwa, potrzebę środowiskowej kooperacji, w tym na poziomie europejskim. Ustawa jako jeden z celów wskazuje przyczynianie się do rozwiązywania problemów/kwestii gospodarczych i społeczno-kulturowych oraz zaangażowanie na rzecz zabezpieczenia jakości życia i rozwoju gospodarczego¹⁰. Na niższym poziomie wsparcie badań naukowych zabezpiecza ustawa wspierająca badania i technologie – **FTFG**¹¹, jej § 1 odnosi się do promocji badań i sztuki poprzez Fundusz protekcji badań naukowych i badań stosowanych, rozwoju technologii i innowacji. Ustawa podkreśla, że badania powinny bazować na projekcie, by zapewnić najwyższy międzynarodowy standard i tematyczną otwartość. Służą rozpoznaniu, poszerzeniu i pogłębieniu poznania naukowego, nie są nastawione na zysk. Na komercję nie jest nastawiony także sam Fundusz (§ 2 (2)), jego zadaniem bowiem jest zorientowanie na skuteczność, wyrównywanie szans między płciami, transparentność, obiektywizm, niezależność polityczną. Wissenschaftsfonds jest zobowiązany wspomagać działania strategiczne, reprezentować i zasilać inicjatywy promujące kooperację placówek badawczych. W § 2 2b. (1) podkreśla się wagę badań, doradztwa i popularyzacji nauki. Wissenschaftsfonds uczestniczy w projektach i instrumentach rozwoju badań, reprezentuje interesy naukowców i środowiska naukowego. Działania te zyskują wsparcie ze strony kolejnej ustawy **FFGG**¹² (Forschungsförderungsgesellschaftsgesetz), na mocy której tworzy się specjalne agencję i fundusz – **Österreichische Forschungsförderungsgesellschaft mbH**. Fundusz Wsparcia Nauki służy badaniom, rozwojowi technologii, innowacji i digitalizacji, realizacji działań strategicznych poprzez specjalne środki i programy. Odreśny katalog działań tworzą inicjatywy na rzecz kooperacji nauki i gospodarki oraz obecności Austrii w badaniach europejskich. Problematykę finansowania nauki systemowo ujęto w ustawie **Forschungsfinanzierungsgesetz**¹³. W tym miejscu godne podkreślenia jest kilka charakterystycznych cech: § 1. – długoterminowość planowania i zabezpieczenia finansowego badań, technologii i innowacji; zobowiązanie do podejścia strategicznego względem zarządzania i kontroli oraz zorientowanie na doskonalenie FTI, redukowanie utrudnień. Ustawa w § 2 traktuje **FTI-Pakt**

¹⁰ Gesamte Rechtsvorschrift für *Forschungsorganisationsgesetz*, Fassung vom 17.12.2021, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009514> [dostęp: 17.12.2021].

¹¹ Gesamte Rechtsvorschrift für *Forschungs- und Technologieförderungsgesetz*, Fassung vom 17.12.2021, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009523> [dostęp: 17.12.2021].

¹² Gesamte Rechtsvorschrift für *Forschungsförderungsgesellschaftsgesetz*, Fassung vom 17.12.2021, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003449> [dostęp: 1.12.2021].

¹³ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für *Forschungsfinanzierungsgesetz*, Fassung vom 18.12.2021, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20011237> [dostęp: 18.12.2021].

jako bazowy dokument finansowania i zarządzania systemem badawczo-technologicznym, w którym kluczowymi elementami są centralne instytucje badawcze i ich wspieranie (§ 3) czy porozumienia wykonawczo-finansowe (*Leistungs- und Finanzierungsvereinbarungen*, § 5). Monitoring i ewaluacja systemu (§ 8) zaplanowane jako czynności cykliczne powinny się ziszczać w postaci raportów typu *Forschungs- und Technologiebericht*.

In instytucje doradcze Federalnego Ministerstwa Edukacji, Nauki i Badań

Rada ds. Badań i Rozwoju Technologii (Rat für Forschung und Technologieentwicklung – RFTE)¹⁴ (2000) – niezależny podmiot, działa w siedmiu zakresach: doradztwo, opracowanie strategii i punktów ciężkości narodowych programów badań i technologii, formułowanie zaleceń, zgłaszanie propozycji dla programów rozwoju, rozwijanie kooperacji nauki i gospodarki; opracowanie sugestii dla monitoringu instytucji zorientowanych badawczo, innowacyjnie i technologicznie. RFTE uczestniczy w tworzeniu i rozwijaniu FTI-Politik, pełni funkcję koordynatora i podmiotu wzmacniającego aktywność innych instytucji. Rada do swych zakresów działania powołuje grupy robocze/doradcze.

Austriacka Rada Nauki (Österreichischer Wissenschaftsrat – ÖWR) – centralny i niezależny organ doradczy ministerstwa, władz ustawodawczych i szkół wyższych. Działa od 2003 r. na bazie Universitätsgesetz z 2002 r. (§ 119 UG). Inicjuje system nauki i szkolnictwa wyższego i zabiega o ich optymalizację, skupia ich przedstawicieli. Wydaje publikacje stanowiące głos w środowiskowej dyskusji (np. bibliometria) oraz raporty z analiz funkcjonowania placówek i instrumentów zarządzania szkolnictwem wyższym (LV)¹⁵.

¹⁴ RFTE w 2004 r. uzyskała osobowość prawną. Działa na podstawie ustawy FTF-Gesetz. Centralnymi dokumentami RFTE są *Strategie 2010* i jej następczyni *Strategie 2020*. Nowe programy robocze to m.in.: *Neue Konzepte in der Innovationspolitik; Standortattraktivität; Forschung und Innovation für und in der Gesellschaft; Hochschulen der Zukunft; Nachhaltige Forschungsfinanzierung*. Na 2021 r. zaplanowano *Arbeitsprogramm 2021+*, a jego punkty ciężkości to: *Bildung und FTI; Hochschulen der Zukunft; Grundlagenforschung, Wettbewerbsfähigkeit und Wachstum; Missionsorientierung von FTI; Technologiesouveränität; Internationalisierung*. *Rat für Forschung und Technologieentwicklung (RFTE)*, <https://www.bmbwf.gv.at/> [dostęp: 16.12.2021]. *Aufgaben*, <https://www.rat-fte.at/aufgaben.html> [dostęp: 17.12.2021]. *Gesamte Rechtsvorschrift für Forschungs- und Technologieförderungsgesetz*, <https://www.ris.bka.gv.at/> [dostęp: 17.12.2021]. *Arbeitsschwerpunkte des Rates für Forschung und Technologieentwicklung*, https://www.rat-fte.at/files/rat-fte-pdf/arbeitsprogramm/210127_Schwerpunktthemen%20Kurzfassung_extern.pdf [dostęp: 17.12.2021]. *Analyse der Leistungsfähigkeit des österreichischen Innovationssystems*, https://www.rat-fte.at/files/rat-fte-pdf/publikationen/2020/20090_Hintergrundbericht_wifo%20leistung%20innovationssystem.pdf [dostęp: 17.12.2021].

¹⁵ *Analyse der Leistungsvereinbarungen 2019–2021 und Empfehlungen*, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien 2020, https://www.wissenschaftsrat.ac.at/downloads/Empfehlungen_Stellungnahmen/2022-2019/Endversion_LV_Analyse_2019_2021.pdf [dostęp: 10.08.2021]. *Vom Messen und Gemessen Werden: Potentiale & Grenzen bibliometrischer Methoden*, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien 2020, https://www.wissenschaftsrat.ac.at/downloads/Bibliometrie_23_09_20_Endversion.pdf [dostęp: 10.08.2021]. *Wissenschaftsrat*, <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/Forschung/Forschung-in-%C3%96sterreich/Strategische-Ausrichtung-und-beratende-Gremien/Beratende-Gremien/>

Forum Rady Europejskiego Obszaru Badawczego w Austrii (ERA Council Forum Austria)¹⁶ – gremium doradcze względem ministerstwa w zakresie austriackiej i europejskiej polityki badawczej.

Na poziomie instrumentów wsparcia wyróżnić należy, obok tradycyjnego publicznego budżetowania, także system grantów, pieniądze przedsiębiorstw, sponsorów biznesowych i przede wszystkim pomoc federalnych agencji wspierania badań naukowych – *Forschungsförderungsagenturen*¹⁷.

Austria w minionych latach ewoluowała od kraju, w którym procesy innowacji i wzrostu stanowiły niewielką część F+E, do kraju o wysokiej intensywności badań. W latach 90. XX wieku rozwijała się poprzez nowe instytucje i programy, np. (tematyczne) obszary wsparcia, projekty strukturalne, by następnie przejść do kooperacji nauki i gospodarki (np. COMET). Przemianom tym towarzyszyły zmienione warunki ramowe, inne organizacja i zarządzanie badaniami, podążające w kierunku *FTI-Governance*. Dziś te procesy i oprzyrządowanie są bardziej kompleksowe, zinstytucjonalizowane, a jednocześnie konfrontowane z rosnącymi oczekiwaniami wobec *FTI-Politik* w związku z dostrzeganiem wyzwań międzynarodowego ekosystemu wiedzy.

Przemiany tamtych lat cechowały¹⁸:

- **rozwój instytucjonalny** w pierwszej połowie pierwszej dekady XXI wieku poprzez rekonstrukcję systemu FTI i silniejsze zorientowanie na wzrost wydajności¹⁹;

Wissenschaftsrat.html [dostęp: 17.12.2021]. *Der Wissenschaft Verpflichtet*, <https://www.wissenschaftsrat.ac.at/> [dostęp: 17.12.2021].

¹⁶ ERA Council Forum Austria działa w powiązaniu z „Europa 2020”, Innovationsunion „ERA-Partnerschaft”; „Horizon 2020”. Obserwatorium ERA tworzy strukturę dachową dla integrowania zarządzania w ramach RTI. Forum Rady ERA Austria (ERA Council Forum Austria) jest organem eksperckim wysokiego szczebla doradztwa ministerstwa w sprawach nauki i badań Austrii i UE w kluczowych kwestiach, takich jak: Europa 2020, Unia Innowacji; Partnerstwo EPB; Horyzont 2020. *ERA Council Forum Austria*, <https://www.bmbwf.gv.at> [dostęp: 17.12.2021]. *ERA Forum*, <https://era.gv.at/governance/era-forum/> [dostęp: 17.12.2021]. *A New Strategic Agenda 2019–2024*, European Council, pdf, <https://era.gv.at> [dostęp: 17.12.2021].

¹⁷ Za dominujące agencje wspierające badania uważa się obecnie: FWF – Wissenschaftsfonds; FFG – Forschungsförderungsgesellschaft; AWS – Austria Wirtschaftsservice Gesellschaft, a wspomagają je: LBG – Ludwig Boltzmann Gesellschaft; CDG – Christian Doppler Forschungsgesellschaft; OeAD – Österreichs Agentur für Bildung und Internationalisierung. *Forschungsförderung und zentrale Forschungsförderungseinrichtungen*, <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/Forschung/Forschung-in-%C3%96sterreich/Forschungs%C3%B6rderungseinrichtungen.html> [dostęp: 8.11.2021].

¹⁸ *Weißbuch zur Steuerung von Forschung, Technologie und Innovation in Österreich*, Empfehlung des Rates für Forschung und Technologieentwicklung, Rat für Forschung und Technologieentwicklung, Wien 2013, s. 9.

¹⁹ Ponadto w tym okresie przeprowadzono reformę Austriackiej Akademii Nauk oraz zharmonizowano programy wsparcia i procesy administracyjne w FFG.

- **internalizacja badań** – głównie poprzez członkostwo w UE Austria uzyskała silny bodziec rozwoju;
- **reforma uniwersytetów** – zmiana na bazie *Universitätsorganisationsgesetz* całego sektora szkolnictwa wyższego²⁰;
- modernizacja (od 2011 r.) poprzez **kompleksową strategię FTI** rządu federalnego;
- **Task Force FTI** – bazując na strategiach badawczych, tworzono grupy/zespoły zadaniowe jako nowy instrument nowoczesnego zarządzania (*FTI-Governance*).

Zdaniem *Białej księgi...* z 2013 r. Austria w minionych dwóch dekadach poczyniła istotne kroki na ścieżce rozwoju FTI. Wzrosła liczba instytucji tego sektora, sprofesjonalizowano zarządzanie nauką. *Księga* stwierdza, że daleko siężnym celem działań rządu było wprowadzenie Austrii do grupy państw europejskich wiodących pod względem innowacyjności. Jednocześnie podkreśla potrzebę istnienia nowej polityki, która zastąpiłaby pojedyncze, odseparowane działania pakietem reform zorientowanych na spójny i zintegrowany kompleks FTI. Główne przesłanie *Białej księgi* sprowadza się do postulatu, że jeśli Austria zamierza zostać liderem innowacji, to badania, technologie, innowacje powinna uczynić centralnym czynnikiem polityki rozwoju i tym samym zapewnić im przestrzeń do ekspansji. Z perspektywy 2013 r. narodową strukturę FTI powinny cechować: duża wewnętrzna elastyczność; skuteczność udzielanego wsparcia oraz dostępność środków promocji badań i rozwoju; ułatwiona współpraca uczestników. Filarami powinny być: całościowe podejście uwzględniające stronę koncepcyjną i organizacyjną oraz wzajemne zaufanie i wsparcie. Trzecim konstytuującym elementem FTI miała być samoopowiedzialność i przedsiębiorczość. Zdaniem RFTE krajowa innowacyjność wymagała trzech modułów: zintegrowania środowiska, spójności układu oraz powiązania środków i kroków. Zdolność decydentów do podejmowania niepopularnych decyzji w opinii RFTE oznaczać powinna wyznaczanie i wdrażanie kluczowych decyzji, które przed laty sprowadzać się miały do: obszarów aktywności, dźwigni i pól działania, przy czym²¹:

- za **obszary działania** uznano: instytucjonalne zmiany i nowe struktury; nowoczesne procesy konsultacyjno-decyzyjne; zaangażowanie i wolę zmian; budżetowanie i instrumenty administracyjne;

²⁰ Pośród innych działań wskazuje się silniejsze zorientowanie uniwersytetów na wyniki i własne badawczo-dydaktyczne sprofilowanie. W zakresie rozwoju nauki poprzez wspieranie uniwersytetów podkreślano, że w centrum długofalowej polityki naukowej stały: finansowanie uczelni, problematyka kierunków studiów, regulowanie dostępu do uczelni przy zapewnieniu jakości studiów, poprawa nauczania z uwagi na zakres, podejście dydaktyczne i wiązanie dydaktyki z misją rozwoju szkół, model współpracy uczelni z ich otoczeniem. *Das österreichische Hochschul- und Wissenschaftssystem. Ein Weißbuch und eine konkrete Utopie*, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien, im Oktober 2015.

²¹ *Weißbuch zur Steuerung von Forschung...*, dz. cyt., s. 2–8.

- do **dźwigni** zaliczono: uproszczenie mechanizmu wsparcia i wzmocnienie kluczowych aktywności agencji; przenoszalność odpowiedzialności, większą transparentę i przestrzeń swobody działania; nadanie FTI priorytetowej pozycji w działalności instytucji władzy publicznej;
- **poła działania** były rozległe i obejmowały: wzmocnienie i sprofilowanie kluczowych aktywności FFG i AWS w środowisku badawczym; zintegrowanie CDG i LBG; kreowanie grup projektowych i deregulację; rewizję działania Fundacji Narodowej (**Nationalstiftung**); wzmocnienie współpracy RFTE i Rady Nauki (**Wissenschaftsrat – WR**); planowanie zespolonych instrumentów działań; opracowywanie rocznych planów reform FTI; konsekwentną realizację projektów; ewaluację i reorganizację działalności agencji, zintegrowane zarządzanie procesowe pomiędzy ministerstwami.

1.2. Rada Nauki oraz Rada ds. Badań i Rozwoju Technologii

Specyfika działań Austrii wynika z geopolitycznych uwarunkowań priorytetów w sferze nauki i badań, z doświadczeń historycznych i bieżącej sytuacji. Ta w ostatnim okresie oznacza pogłębienie klasycznych kooperacji, usieciowienia, bi- i multilateralności, regionalnych inicjatyw i makroregionalnych projektów (Donauraum, Alpenraum, Westbalkan). Równocześnie rozwija się narodowe strategie, tworzy ramy na rzecz procesów integracyjnych, polityki sąsiedztwa UE, współpracy rozwojowej i celów zrównoważonego rozwoju UE do 2030 r.

Niezaprzeczalne znaczenie „stanu nauki i gospodarki” w pozycjonowaniu Austrii podkreśliła **Rada Nauki** (Wissenschaftsrat) w swym stanowisku z 2017 r.²², wskazując, że zależy ona (tj. austriacka pozycja) od jakości i międzynarodowej porównywalności parametrów społeczno-gospodarczych oraz od wyznaczania punktów ciężkości badań i kształcenia. Rządowi federalnemu przypisano rolę kierowania politykami publicznymi i wywierania bezpośredniego wpływu na sprawy społeczne i rynek pracy. W wymiarze praktycznym na XXVI kadencję austriackiego parlamentu **Wissenschaftsrat** rekomendowała **realizację europejskich i narodowych** celów badawczo-edukacyjnych poprzez odpowiednie i ukierunkowane nakłady (na F+E 3,6% BIP, 2% BIP na szkolnictwo wyższe). Przesłanki **wzmocnienia badań podstawowych i umiędzynarodowienia** widziano w zabezpieczeniu finansowym uczelni i agencji wsparcia badań czy szkół wyższych, a także w kreowaniu międzynarodowych programów z korzyścią dla badań podstawowych. Należało skupić się na **rozwój programów doskonałości**, a przez nie – obszarów badawczych i profili uczelni w sferze naukowej i w dydaktyce na niej osadzonej. Na bazie *Universitätsentwicklungsplan* (plan rozwoju uniwersytetu)

²² *Zur österreichischen Universität- und Wissenschaftspolitik: „Schwerpunktsetzungen in der XXVI Legislaturperiode”*, Wissenschaftsrat, im November 2017, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien 2017, s. 1–6.

miano lansować **model finansowania** zorientowany na systemową **wydolność i na zapewnienie jakościowo wartościowych** miejsc nauki na studiach czy pomagać studentom i uczelniom w planowaniu ich progresji²³. Wzmocnienie autonomii i sprofesjonalizowanie zarządzania oraz zagwarantowaną ustawowo (UG 2020) autonomię uniwersytetów potraktowano jako niezbędny warunek w strategicznym zarządzaniu. Docelowo działalność powinna zmierzać w kierunku wzmocnienia konkurencyjności na poziomie narodowym i międzynarodowym²⁴. Zróżnicowaniu krajowego środowiska szkolnictwa wyższego miała pomóc kontynuacja projektu „**Zukunft Hochschule**” w taki sposób, by poszczególne typy uczelni (uniwersytety, wyższe szkoły zawodowe, uniwersytety prywatne, uczelnie pedagogiczne) mogły realizować swe zadania ustawowe w heterogenicznym modelu edukacyjnym. W ramach tej rekomendacji można przeczytać o zaleceniach wzrostu liczby studentów FHS (Fachhochschule), aby przewyższała liczbę studentów uniwersytetów, a także o zmianie przepisów dotyczących uniwersytetów prywatnych, by nadszły za potrzebami profilowania i różnicowania ofert²⁵.

Początek 2018 r. dostarczył krytycznych stanowisk **Wissenschaftsrat** na temat krajowego sektora badań. Wyrażono pogląd o deficytach strategicznego podejścia, o rozdrobnieniu i nakładaniu struktur organizacyjnych, o braku przejrzystości kryteriów przyznawania dotacji i ewaluacji²⁶. W odniesieniu do zaburzonych relacji i proporcji pomiędzy nakładami a uzyskiwanymi wynikami badań Rada rekomendowała dalekosiężne warunki ramowe czy przejrzyste programy doskonałości wzorowane na innych państwach, ale dostosowane do potrzeb krajowych. Zaproponowano dwie linie wsparcia: klastry doskonałości i *Zukunftsprofessuren*²⁷, oraz całą gamę działań ewaluacyjnych poprawiających efektywność i transparentność. Wskazano na potrzebę wzmocnienia FWF, który koncentrując środki publiczne, uchodził za kluczowy element austriackiego systemu promocji badań²⁸.

²³ W przypadku wprowadzenia systemu opłat za studia WR jednocześnie rekomendowała rozbudowę systemu stypendialnego.

²⁴ WR proponowała potraktowanie Planów Rozwoju Uniwersytetów jako instrumentów autonomicznego, strategicznego planowania. Jednocześnie zalecała „uszczipienie” *Leistungsvereinbarungen*, by dokumenty te nie powielały się, ale by pomogły rozpisać role. Optowała za redukcją ograniczeń biurokratycznych i za należyтым oraz stabilnym finansowaniem.

²⁵ *Zur österreichischen Universität- und Wissenschaftspolitik...*, dz. cyt., s. 3–4.

²⁶ *Stellungnahmen zur österreichischen Forschungsförderungslandschaft*, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien, im Januar 2018.

²⁷ *Zukunftsprofessuren* to rozwiązanie służące odnowie zasobów kadrowych, profilowaniu i rozwojowi pól badawczych. Co do zasady powinny być terminowe, oferować ustrukturyzowaną kooperację na korzyść młodego pokolenia (*Tenure Track*), wspierać rozwój nowych obszarów badawczych i dlatego powinny być kojarzone ze strategiami uniwersytetów.

²⁸ *Ein Exzellenzprogramm für Österreich. Stellungnahme und Empfehlungen*, Wien, im März 2018, s. 52–55. *Stellungnahme zur österreichischen Forschungsförderungslandschaft*, Österreichischer Wissenschaftsrat, Wien, im Jänner 2018, s. 2.

Austriackie podejście względem suwerenności technologicznej przybliżyła **Rada ds. Badań i Rozwoju Technologii** (Rat für Forschung und Technologieentwicklung)²⁹ w stanowisku z 2021 r., postrzegając ją jako zdolność państwa lub związku państw do samodzielnego utrzymania i rozwijania technologii, które uważa się za fundamentalne dla dobrobytu, zdolności konkurencyjnej i funkcjonowania państw lub do ich pozyskania bez jednostronnej strukturalnej zależności od innych obszarów gospodarczych. Kluczowe technologie spełniają trzy zasadnicze zadania:

- a) zapewniają suwerenność zadań;
- b) zaspokajają potrzeby społeczne;
- c) zabezpieczają konkurencyjność.

Technologiczna suwerenność względem powyższych wymiarów może być różnie osiągnięta i oczywiście musi uwzględniać bieżącą sytuację w międzynarodowym podziale zasobów, pracy i rozwoju usług. Stanowisko RFTE należy widzieć jako subsydiarny głos ważnej instytucji w dyskusji na temat priorytetów i rozwoju austriackiego FTI oraz gospodarki narodowej. Sprowadza się do konstatacji, że suwerenność technologiczna:

- a) wymaga strategicznego podejścia do globalizacji, a nie jej odrzucenia;
- b) może być osiągnięta również poprzez rozwój technologii za granicą;
- c) to niezależność (suwerenność) danych/cyfrowa;
- d) wymaga autonomii (suwerenności) w zakresie zasobów;
- e) oznacza opartą na technologii odporność na nadchodzące kryzysy;
- f) jest kwestią polityki bezpieczeństwa;
- g) wymaga szerokiej, skoordynowanej kombinacji polityk;
- h) wymaga starannego rozważenia możliwości i zagrożeń związanych z *near-shoringiem/back-shoringiem*;
- i) wymaga sprawnie funkcjonujących i odpornych na kryzysy międzynarodowych i krajowych kanałów transferu technologii;
- j) wymaga polityki edukacyjnej uwzględniającej technologię.

1.3. Narodowe programy reform

Narodowy Program Reform (*Nationales Reformprogramm Österreich*) jest corocznym raportem o realizacji reform strukturalnych i usuwania ograniczeń wzrostu rozwoju gospodarczego. Jest także zasadniczym elementem koordynacji polityczno-gospodarczej w ramach Europejskiego Semestru. Wraz z *Programem Stabilizacji i Konwergencji* muszą być wewnętrznie spójne i koherentne, stanowią bowiem podstawowy dokument na potrzeby formułowania zaleceń.

²⁹ *Neujahrsempfang des Rates für Forschung und Technologieentwicklung. 10 Thesen zur Technologieso-
uwerenität. Diskussionsgrundlage, 18. Jänner 2021, Rat für Forschung und Technologieentwicklung,
Wien 2021, Thesenpapier_TecSouv, rat-fte.at pdf* [dostęp: 7.09.2021].